

NARCÍS OLLER

DE KNEVELAAR

&

WAANZIN

Twee novellen

Uit het Catalaans vertaald

Door Frans Oosterholt

Eerste druk

2019

Menken Kasander & Wigman Uitgevers

Leiden

Deze uitgave werd vertaald met een
subsidie van het Institut Ramon Llull.

LLL institut
ramon llull
Llengua i cultura catalanes

De vertaler ontving voor deze vertaling
een projectsubsidie van het Nederlands
Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Oorspronkelijke titels:

L'Escanyapobres / La bogeria

Nederlandse vertaling:

©2019 Frans Oosterholt /

Menken Kasander & Wigman

Uitgevers, Leiden

Omslagillustratie:

Ramon Martí i Alsina: La migdiada

Illustratie achterzijde:

Ramon Casas: portret van Narcís Oller

ISBN 9789491495663

NUGI 302

Meld u aan voor onze nieuwsbrief

door een bericht te sturen aan:

info@mkw-uitgevers.nl

www.mkw-uitgevers.nl

DE KNEVELAAR

De van oudsher fameuze markten van Pratbell bereikten hun hoogtepunt rond het jaar vijftig van onze eeuw. Het stuk straatweg van Madrid naar La Granada dat door Pratbell liep was net in gebruik genomen; en daar in deze plaats de paarden werden uitgespannen en vervangen, deed men er al snel zijn voordeel mee. De tarwe uit Urgell en Aragon werd er bij karrenvrachten uitgestort en het was lucratief om ze niet te laten passeren want er waren in die streek watervallen en goede molens bij de vleet. En zodoende vatte de handelsgeest van de bevolking van Pratbell in een oogwenk de kans en vestigde overal in de plaats graanpakhuisen, en men groef silo's pal naast de wijnpersen.

Een pakhuis dat van meet af aan de aandacht trok was dat welk in de Carrer de la Roca, naast de Grote Poort en op twintig passen van gemeentelijke graanschuur, werd geopend door Oleguer. «Waarom? Wie was die Oleguer? Over welke middelen beschikte hij?» Dat waren de vragen die iedereen stelde, het raadsel dat de inwoners van Pratbell bezighield als ze door de Carrer de la Roca liepen.

‘Oleguer, die vrachtvervoerder, die God weet waarvandaan komt, die tot nu toe muildieren heeft gedreven? Maar hij is zo arm als een kerkrat! In zijn haar kun je de sporen van de hooibergen waarop hij sliep nog zien! Hoe komt hij aan het geld?’

Het was zeer vreemd dat de andere ezeldrijvers, afkomstig uit die plaats, moesten emigreren of terugvallen op minderwaardiger beroepen, terwijl die vreemdeling de moed en de kracht had om een pakhuis te openen. Als verklaring voor dit raadsel herinnerden sommigen eraan dat Oleguer onder

zijn vakgenoten bekendstond als vrek en ze wezen hun kinderen op hem als een voorbeeld van vooruitziendheid en spaarzaamheid dat het waard was om na te volgen. Anderen, kwaaddenkenden, aan wie het nooit ontbreekt, schreven zijn rijkdom toe aan een misdaad: ze fluisterden dat een reiziger die door Oleguer naar het Heiligdom werd gevoerd te pletter viel in een ravijn terwijl de muilezel nog geen schram opliep. Iemand zag in de nieuwe graanhandelaar zelfs een stroman voor een oude vos die, wie weet met welk doel, anoniem wilde blijven. Tot besluit verklaarden degenen die zichzelf buitengewoon scherpzinnig vonden alles uit de vergankelijke almacht van de ambitie, waarbij ze hun vertrouwen stelden op de tijd die de fatale profetieën die ze terloops lieten vallen waar moest maken.

Er gingen maanden voorbij, er gingen jaren voorbij, en het pakhuis bleef zijn deuren openen en sluiten met de zon, en nog altijd zonder verduisteringen en donderwolken. Bij het ochtendgloren stond Oleguer al op de drempel te wachten op kopers, leunend tegen de toonzakken, in een blauw werkpak in de zomer, in ribfluweel in de winter, altijd in dezelfde kleren als in de tijd dat hij ezeldrijver was, altijd met dezelfde bonte doek van zijde om zijn hoofd gewikkeld, of met een donkerparsing Catalaanse muts, valer en bezweter dan die van de grootste armoedzaaier. Hij groette de burenen met een 'Goedemorgen' of 'Het ga u goed'; en als de kopers niet vroeg opstonden trok hij zich weldra terug in het duister van het pakhuis, waarvandaan hij «al plannen beramend» toezicht hield, zonder gezien te worden, op de begeerde zakken die de zon schuins warmde. Boeren bleven staan, schepten een monster tarwe op hun handpalm, wogen het, wiegden het, bliezen erover, lieten het als een gouden straal van de ene in de andere hand glijden, en als ze ingenomen met de waar een verblinde blik naar binnen wierpen, kwam

de baas nog geen seconde later tevoorschijn uit zijn schuilplaats, zonder dralen en op zijn hoede, als een spin uit zijn hol.

Hij was lang en schonkig, maar ook schraal en met een klein hoofd. Hij had een donkere huid en bijpassende zwarte haren, steevast kortgeknipt, en ook de pupillen van zijn ogen waren zwart, kil en onderzoekend als hij luisterde, fonkelend of mild als zijn woorden erom vroegen. Hij was vrijwel baardloos maar had wel dikke wenkbrauwen, die samenkwamen boven zijn lange en hoekige neus. Maar wat zijn gezicht het meest typeerde was zijn mond, die uitsprong als de snuit van een fret, met zulke dunne lippen die zo strak op het bot zaten dat het was alsof hij zijn tanden liet zien om te bijten zodra hij zijn mond opendeed. Wat ook niet in zijn voordeel sprak was een contrast tussen zijn kalme bewegingen en zijn nerveuze temperament, dat onmiddellijk in het oog sprong. Als men hem zo mager en ineengedoken zag, vermoedde men de verraderlijke soepelheid van een kat in hem en men dacht: «Wanneer zal hij zijn nagels uitslaan? Wanneer zal hij mij bespringen?» Maar hij sloeg ze nooit uit, maakte nooit ruzie en wond zich nooit op, niemand had hem ooit die gang van een lome kat of zijn rotsvaste gewoonten zien opgeven.

Desondanks genoot hij weinig sympathie. De buurtbewoners bespioneerden hem dag en nacht en verafschuwden het leven van die man, hoewel het eerder een gevoelsmatige dan een verstandelijke afkeer betrof. Niemand wist van een misstap, afgezien van de val in het ravijn van de heer die naar het Heiligdom ging, waarvoor hij bezwaarlijk verantwoordelijk kon worden gehouden. Maar u hoeft geen bestaansredenen te zoeken voor antipathieën: de een stoorde zich aan zijn voorkomen van dode vlieg, de ander aan zijn schijnheilige praatjes, en weer een ander kon de strenge en armoe-

dige levensstijl van die man niet aanzien zonder zich op te winden. En inderdaad was zijn levensstijl even miserabel als mysterieus. Hij had niet eens een ordinaire dienstmeid, of een knecht voor het vuilste werk in zijn pakhuis. Hij hielp zelf met het laden en lossen van de zakken graan en meel in zijn magazijn, hij veegde met een oude bezem het kaf op van de tegels, streek de strijkstok over de maten en vulde en leegde de tonnen en de silo. Hij werkte hard en met ontbloot bovenlijf als het uitkwam totdat hij buiten adem was; en als hij het huis uit moest, deed hij de deur op slot en stak de sleutel weg in zijn zak.

Zijn enige woonruimte was de nauwe en duistere kamer achter in het pakhuis, alleen verlicht door een smalle en vochtige lichtkoker, vol oude troep, beroete pannen en een rattenval waarin elke dag een paar ratten zo groot als konijnen om het leven kwamen. Elke zaterdagmiddag vulde de lichtkoker zich met rook. De burens kwamen te weten dat hij dan een grote pan pap kookte, die hij de dag erna verdeelde over zeven aardewerken borden, waarvan hij er elke avond één opat.

‘Hij eet koude pap,’ zeiden ze. En dat was alles wat Oleguer ’s avonds at.

Voor het middagmaal had hij een abonnement in de taveerne San Roc. Daar kwamen achterlijke keuterboeren, gokverslaafde voerlui, en Oleguer kwam er om hun geld te lenen tegen vijf procent rente per dag. Aangezien niemand de drempel van zijn donkere hol overschreden had, viel onmogelijk na te gaan hoe de krenterige graanhandelaar het voor elkaar kreeg om te slapen. Sommigen dichtten hem een buitensporige luxe toe en veronderstelden dat hij op een stromatras op een brits sliep; anderen vermoedden dat hij op oude zakken lag; de meesten meenden dat hij op een baal stro sliep of op de hopen bijeengeveegde kaf.

Geen soiree, volksfeest, picknick of kerkdienst kon de mathematische werking van dat uurwerk onderbreken: altijd in het pakhuis gaf hij het middaguur aan met zijn gang naar de taveerne, het ondergaan van de zon met het geknars van de zware deuren, die slechts dicht bleven totdat de dag de nachtnevel reet. Het enige huis waar hij langskwam was dat van notaris Xirinac, een notaris die de schuldbrieven opstelde waarmee hij wanbetalers en gokkers het mes op de keel zette, aan zijn tafel die was overtrokken met verschoten zeildoek vol met stoffige paperassen, zaagsel en ganzeveren.

Ook meneer Xirinac stond bekend als vrek, hoewel hij dat alleen was in navolging van zijn vrouw. In andere handen was don Magí Xirinac gewoon een man geweest die zijn zaken goed voor elkaar had, of, zo men wil, een zelfzuchtig man zoals er zoveel rondlopen, maar niet in staat om zo pover te leven als werd voorgeschreven door die vrouw, waarlijk de vleeswording van de wreedste en geraffineerdste schraapzucht. De zwakheid van de notaris was niet het geld om het geld maar de zucht naar onroerend goed. Broos van gestel en bangelijk van nature was hij een van die mensen die altijd tobben over de wisselvalligheden van het lot en over de ouderdom, die inmiddels bij hem voor de deur stond. Om die te verzekeren tegen de onaangenaamheden van de armoede, had hij het liefst zo veel onroerend goed gekocht als hij maar kon; maar onderworpen als hij was aan donya Tuies, die een dominant en onbuigzaam karakter had en de broek aanhad, moest de arme man via een andere, veel langere en bochtigere weg zijn doel bereiken. Hij leende zijn geld uit tegen hoge rente omdat zij dat zo wilde, en hij droomde altijd van de dag waarop hij iemand een proces kon aandoen en het pand kon inpikken. Hij had veel liever het onroerend goed dan het geld, in tegenstelling tot donya Tuies, en dit verschil van mening leidde tot twistgesprekken

binnen dat huwelijk. Ondanks de inspanningen van de notaris, was het lot steevast donya Tuies en de schuldenaars gunstiger gezind: de termijn liep af en ze betaalden handje contantje; zijn kapitaal was gegroeid en het pand was hem andermaal door de vingers geglipt. Zijn zwakke karakter vond een lotgenoot in zijn gebrek aan zelfvertrouwen. Hij was er zo een die eerst hoog van de toren blaast, al snel een minder hoge toon aanslaat en ten slotte hoog opziet tegen de wilskracht van de tegenstander. Zodoende koesterde hij als slachtoffer van donya Tuies een buitengewone aanbidding jegens haar. Hoewel de inheligheid van die vrouw alle perken te buiten ging, overschreed ze in de ogen van haar verblinde echtgenoot niet de grenzen van zeer prudente zuinigheid. Voor hem was donya Tuies een toonbeeld van spaarzaamheid en vlijt.

Wat de graanhandelaar betreft, don Magí hield van hem zoals de boer van de boom houdt die gedijt op het water dat hij hem geeft. Hij had hem een handje geholpen, hij zag hem gedijen en terwijl hij hem op weg naar rijkdom hielp, beeldde hij zich in dat hijzelf die weg bewandelde of op zijn minst de zoetheden ervan smaakte.

Gedurende vele jaren bracht Oleguer de zondagmiddagen door in dat kantoor, bekleed met een dubbele wand van stoffige protocollen en oorkonden.

‘Voor hoeveel geld zou daar allemaal bij elkaar staan? Al die testamenten en contracten vol getallen, of niet soms?’

De heer Xirinac likte zijn hangsnor af, wreef over zijn pokdalige wang, trok zijn neus op, wierp een dromerige blik uit de spleet boven zijn blauwe bril en antwoordde op melancholische toon:

‘Dat kunt u wel zeggen, ja! Als al het geld dat daarin wordt opgesomd van mij zou zijn, was ik de baas van half Catalonië.’

Meer dan vier en meer dan acht keer hadden ze dit gesprek gevoerd, alsof ze op een snoepje sabbelden, terwijl donya Tuies, misprijzend het hoofd schuddend, het tafeltje van de klerk leegmaakte.

Als de paperassen en de inktpot waren verwijderd, stofte ze het af met de geruite zakdoek die ze uit de stofjas van haar man trok, hoezeer hij ook protesteerde (en hij protesteerde er elke zondag tegen), haalde een pak tevoorschijn met beduimelde kaarten, zo krom als dakpannen, en kom op, we gaan spelen! De notaris ging met zijn zweterige mutsje met loshangend borduursel en zijn blauwe bril en zijn hangsnor tegenover zijn vrouw zitten. Met haar gezicht van gekreukeld perkament dat tot onder haar oren werd samengeperst door het elastiek van haar pruik begon ze steevast een twistgesprek over of ze omber, bésigue of manillen zouden spelen. Daar ze zo'n stijfkop was (in de woorden van de notaris), kreeg zij haar zin, wat in dit geval wilde zeggen: bésigue; en er heerste vrede onder de mededingers totdat het op betalen aankwam, wat blijkbaar het startsein was voor de winnaar van die middag om te mopperen dat er geen stuivers in plaats van kwartjes en spijkerkoppen in plaats van stuivers werden geaccepteerd. Er was een moment waarop de drie spelers allemaal tegelijk opstonden van hun stoel, waarbij elk van hen zijn eigen stapel muntjes afschermde met de vuist op tafel; maar als het conflict afzakte tot zo'n laag peil zwichtte de winnaar doorgaans en accepteerde spijkerkoppen en stuivers. 'Gereed geld lijdt geen kommer,' placht elk bij zichzelf te zeggen. En de een dreef de spot met de ander, die hij meende te hebben uitgebuit.

Ondertussen viel er steeds minder daglicht op de kleine schrijftafel en Oleguer nam haastig afscheid om nog bij schemering thuis te komen. Als zijn burens hem naar binnen

zagen gaan, sneerden ze binnensmonds, met een veeleer onnozele dan gegronde ironie:

‘Hij komt zijn koude pap opeten.’

Het spoor, het begeerde spoor dat met klokgelui en oorverdovende fanfares in gebruik werd genomen in Pratbell, maakte alom een einde aan de oude markten. De zware wagens uit Urgell en Aragón lieten zich er niet meer zien; het vee uit Verdú evenmin; de graanhandelaren moesten hun pakhuizen sluiten; de paardenhandelaren emigreerden; de tumultueuze invasies van vreemdelingen verbraken niet langer op gezette tijden de rust in de straten van Pratbell. Een eeuwige sluimer leek bezit te nemen van deze plaats, de sluimer die boerendorpen in zijn greep houdt. Midden in die rust klonk met een zekere droefheid de krachtige fluit van de locomotief, waarschuwingssignaal van een nieuwe, luidruchtige en bedrijvige beschaving.

Dan leefde het station een beetje op; de bewoners aan de buitenkant keken uit hun ramen; de luttele boeren, verspreid over de vlakte als verloren beeldjes, stonden rechtop te kijken met open mond, hun handen op het werktuig. De trein kwam tevoorschijn uit de grond, uit de tunnel onder de Malgual, gehuld in rook, zwart, klein als een kermisspeeltje door de afstand en door de omvang van de bergen op de achtergrond. Hij reed snel, snel als de wind, maar alleen door referentiepunten in gedachten te nemen kon de kijker zien dat hij naderde. Niettemin vertoonde hij een zekere majesteit, aantrekkelijk en tevens indrukwekkend, die dwong tot toekijken. De weg die hij volgde was grillig en speels. Nu eens toonde hij zijn volle breedte in een gebroken zij-aanzicht op het open veld, tegen de heldere horizon; dan weer liet hij zijn borst zien, met een woeste witte helmkam op zijn hoofd, ogen die vonken schoten; nu eens doorkliefde

hij rietvelden en bosschages, dan weer begaf hij zich in een uitgehakte heuvel waarboven fantastische rookwolken uitwaaierden. Soms hoorde men hem smartelijk gillen, soms heftig puffen; en naarmate hij naderde, begon de grond onder de voeten te schudden, de machine werd groter, zijn kracht begon ontzag in te boezemen. Plotseling kwam hij tevoorschijn uit een andere afgraving, stiet een fellere en langere gil uit in de lucht, waarop de klok van het station antwoordde; de stuwkracht luwde en boven op het geometrische talud defileerde op smalle wielen de eindeloze colonne wagons beladen met zakken, vaten, steenkool, hout, ijzer en machines. De wagons botsten op elkaar alsof ze beneveld waren; het overvloedige gewicht deed de onderstellen knarsen. Ze vervoerden meer in één reis dan er in die plaats verhandeld werd op tien marktdagen; en slechts nu en dan werden er, terwijl de locomotief water innam, twee of drie wagons aangehaakt met de resten van Prاتبell. Luttele minuten later vluchtte heel dat opulente konvooi met een kreet van ongetemde trots, het dorp verbouwereerd achterlatend en het station eenzaam en verlaten als een lege doos midden op het open veld.

Terwijl ze uit hun ramen keken ervoeren de inwoners van Prاتبell iets verhevens en iets droefs, zelfs als de trein passagiers vervoerde. Om die drom onbekenden onverschillig uit de ramen te zien kijken, dames met gesofistikeerde jurken, rekruten die vreemde liederen zongen, onbeschaamde jongelui die spottend groetten, heren die van de trein naar het station en van het station naar de trein renden, elkaar verdringend, over elkaar heen struikelend; om te zien hoe die hele menigte zich weer in de kist wurmde en de portieren werden dichtgeslagen met een doffe klap, en hoe ze minachtend vertrok, vol vreugde, zonder Prاتبell met meer dan een vluchtige blik te verwaardigen, was een akelige fantasmago-

rie die hun vaderlandsliefde kwetste en hun gemeenschapszin ondermijnde. Waar kwam het vandaan, dat deel van de mensheid dat zo onverschillig was jegens dat andere deel? Men zou zeggen dat de rust van de inwoners van Pratsell elke drie uur werd verbroken door een nachtmerrie, waarin de ene na de andere volksstam van een nieuwe en dolgedraaide wereld die eeuwig onderweg was voor hun ogen langstrok.

‘Daar heeft u het: u ziet het zelf, Oleguer,’ zei notaris Xiriac op een middag op de stationsweg terwijl de schrille kreet van de vrachttrein die wegdenderde over het spoor nog in hun oren gonsde. ‘En wat werden we bekritiseerd toen we niet wilden meebetalen aan het feest!’

‘Ik heb er altijd om gelachen.’

De notaris bleef staan en met zijn wandelstok naar de spoorweg wijzend voegde hij er op gedragen toon aan toe:

‘Grote vissen eten altijd de kleine. Dat is de pest voor de dorpen. Let op mijn woorden: grote vissen eten altijd de kleine... Waar gaat die trein heen? Hij gaat de grote steden vetmesten!... Wat groeit er tegenwoordig? De grote steden... Ziet u ergens een dorp, een gehucht groeien? Nee: grote vissen eten altijd de kleine. Weldra wordt dit een woestenij. De tendens van de nieuwe beschaving is concentratie. U hebt het zelf gezien: uw collega's die niet in de hemel zijn beland zijn naar Barcelona vertrokken.’

‘Ik heb ze nog zo gezegd, don Magí: Laat de trein komen en de tarwe levert niks op.’

En ze begonnen weer te lopen: de notaris het zilveren handvat van zijn wandelstok strelend; Oleguer met een paar wijnstokken in zijn handen, die kruiselingen op zijn rug lagen.

De weg was verlaten, overdekt met een rode en glasachtige modder die kraakte onder hun schoenen. Daarboven te-

kende het dorp zijn geperforeerde silhouet af, met zijn getande kasteel en zijn romaanse kerk, tegen een gloeiende herfsthemel die gaandeweg verbleekte. De naburige bergen, donkerblauw getint, wierpen een mysterieuze schaduw over de vlakke. Een vrij felle, ijzige wind liet de droge bladeren opspringen als gewonde vogels, en de harde vlagen bekrasten de grond met ritselende wervelingen. Dan kraakten de kale wijnstokken die in het gelid langs de weg stonden en kronkelden ze krampachtig alsof ze de laatste dode blaadjes wilden afschudden. Een voorgevoel van de winter, zwanger van melancholie en huiveringen, maakte zich meester van de harten. De heer Xirinac sloeg de kraag van zijn rozijnkleurige pandjesjas op, voelde of zijn blauwe bril nog op zijn neus stond en zette zijn hoge hoed stevig op zijn hoofd. Oleguer sprong voor de derde keer in de wijngaard naast de weg en kwam er meteen weer uit met nog een handvol wijnstokken.

‘Wat een roofzucht!’ riep de notaris glimlachend uit.

‘Geen sprake van: het is sprokkeltijd. Niemand weet waar ik ze vandaan heb!’

‘U legt een voorraadge aan voor het haardvuur, hè?’ voegde de notaris er openlijk vergenoegd aan toe. ‘Zo wordt men rijk, Oleguer. De dieren doen het ons voor. Kijk naar de mieren: ze rapen op wat de sloddervossen op de grond laten vallen, en wat een rijkdom!... De wind lijkt te gaan liggen: we zouden even kunnen gaan zitten.’

Oleguer was eerder dan hij bij een stenen bank even buiten het dorp; en terwijl hij de gesprokkelde wijnstokken bijeenbond tot een bundel, hoorde hij met verbazing de volgende vraag van de notaris aan:

‘Waarom trouwt u niet?’

‘Ik? Daar heb ik nooit aan gedacht.’

‘Ik begrijp dat u er niet aan dacht zolang u het fundament

van uw huis aan het leggen was; maar nu heeft u La Coma, Hort dels Mínims, Parades de Dalt, in één woord, nu u er warmpjes bij zit; nu u het pakhuis moet sluiten, tegen de veertig loopt en boer wilt worden, nu moet u eraan denken.'

'Is dat de enige mogelijkheid, trouwen? U heeft het goed met me voor, zeg!'

'Ik heb het over een profijtelijk huwelijk, kerel. Doe er uw voordeel mee: een spaarzame vrouw is een grote steun.'

'Vrouw onder het dak, echtgenoot platzak.'

'Als u uw vrouw goed uitkiest, vult ze uw zakken. Ach, als ze de hand op de knip weet te houden... kan geen man aan haar tippen. Kijk naar die van mij.'

En don Magí begon de loftrompet te steken over Tuies en haar huishoudelijke wapenfeiten op te sommen, waar geen einde aan leek te komen. In twintig jaar had ze nog geen dozijn hemden versleten en geen laken gekocht. Om niet te spreken van de bovenkleding.

'Deze pandjesjas van floddergoed, dit geruite vest, deze jute broek, zijn goed gebleven sinds de huwelijksdag, dankzij haar zorg en toewijding. In ons huis is geen borstel te vinden: borstels vreten aan je kleren, Oleguer: de plumeau erover en tot besluit de handpers met een zakdoek of een lap. De kleren die je uittrekt, meteen in de la, schoon en gestreken: elke avond, zonder mankeren. Regent het of ligt er modder op straat? Ga de deur niet uit als het niet strikt noodzakelijk is; en heeft u een kleedje voor de bank liggen, haal het weg als er visite komt. In bed, linnen kussens met een overtrek van goedkope stof die u elke ochtend afhaalt. De tafel, van marmer, en schalen zijn nergens voor nodig, zet de pannen maar op onderzetters. Afijn, zo kan ik nog heel lang doorgaan. En wat te doen met het eten? Nooit een meid naar de markt laten gaan, want ze pikken allemaal: altijd gaat Tuies en altijd laat, als de verkoopsters er alleen nog

op uit zijn om los naar huis te gaan. Maar om u te laten zien hoe ver Tuies' vooruitziendheid reikt, weet u hoe ze eieren koopt? Als ze aan de prijs zijn leent ze twee of drie dozijn van haar neef de kruidenier, en als de prijs gezakt is, geeft ze die terug. Veel kleintjes maken een grote. Zo'n vrouw houdt huis en verzorgt u als geen ander. En tel daarbij op het zakelijk instinct van de huisvrouw!... haar scherpe blik! Als zij u een mening of een advies geeft, dan kunt u beter naar haar luisteren: het zijn grandioze ingevingen die alleen zij krijgen. Bijvoorbeeld, toen die onnozele don Guillem, de baron, mij kwam vragen of ik hem driehonderd duro kon lenen... Daar ik heus wel wist dat hij het geld alleen maar wilde om de mooie meneer uit te hangen en in te tekenen op het feest van het spoor, stond ik op het punt om hem de deur te wijzen. Gelukkig zei ik tegen hem dat ik erover na wilde denken. Ik zeg het tegen haar en... weet u wat ze voorspelde? Dat het kasteel mij zou toevallen, zoals inderdaad binnenkort zal gebeuren, als ik het niet mis heb. Ze hebben grandioze ingevingen, grandioze ingevingen!... Daarbij, aan wie laat u alles na als u doodgaat? Het is goed om te weten dat het niet over de balk zal worden gegooid. Wat ik u zeg: zoek zo'n vrouw en trouw met haar: per slot van rekening is dat de weg die we allemaal moeten gaan.'

Oleguer stond op, gaf een vriendelijk klopje op de schouder van de notaris en zei:

'Ik heb lak aan alles wat u zegt en aan nog veel meer.'

'U bent een krent; u leeft niet als een heer,' bitste de notaris in zijn wiek geschoten.

En omdat de wind weer opstak en het donker begon te worden, liepen ze zwijgend de heuvel naar het dorp op: de een met zijn bril op zijn voorhoofd en het terrein aftastend met zijn wandelstok; de ander met het bundeltje onder zijn

oksel. Maar halverwege het dorp ging elk zijn eigen weg, recht op huis aan.

Toen Oleguer, nadat hij zijn deur gegrendeld had, het pakhuis in liep bij het zwakke schijnsel van een kaars die hij tussen twee vingers geklemd hield, schreeuwde een straatjongen door het sleutelgat:

‘Knevelaar!’ En die kreet, die hatelijk en brutaal door de duistere gewelven van het pakhuis galmde, deed het bloed van de vrek bevriezen.

‘Knevelaar!’ De bijnaam die ze hem sinds een tijd toevoegden, die steeds populairder werd en die de gedachte aan een verwoede vervolging in zich droeg, die een stigma was die het hele dorp hem in het gezicht spuwde. Zo vatte Oleguer hem op en hij, die zich altijd had afgezonderd van iedereen, huiverde bij die gedachte.

Zijn aard was die van een wortel of een mol: leven in het duister, groeien en zijn kracht erin ontplooien; nooit erbuiten bestaan, niet worden nagewezen, niet worden benijd en niet de kop van Jut zijn. De kreet ‘Knevelaar!’ was een wraakzuchtige kreet, de klaroenstoot van een regiment slingeraars die klaarstonden om hem te stenigen. Op dat moment, binnen in zijn huis, klonk de kreet hem uitdagend in de oren. Hij voelde zich in het nauw gedreven, en zijn gezicht drukte de plotselinge wanhoop uit van het dier dat verrast werd in zijn hol, de wilde razernij van die grove natuur. Het lethargische leven dat hij zo veel jaren geleid had in het duister van dat pakhuis, had hem zo schichtig als een muis gemaakt. Van de moedige vrachtvervoerder restte slechts de eerste aandrift en het absolute vertrouwen in de hele natuur, met uitzondering van de mens, die hij voor het geduchtste roofdier hield. Zijn hele leven had hij over de mensheid gezegd dat het ‘een stelletje dieven’ was: elk mens was derhalve een dief voor wie men zich diende te hoeden;

en aan de maalstroom van onnozele ideeën in zijn bekrompen brein ontsproot de overtuiging dat hebzucht altijd eerzaam was zolang ze niet tot de tanden gewapend ging. Woekerpraktijken, die de moderne wetten niet strafbaar stellen, werden ook niet veroordeeld door de moraal van Oleguer. Hij zag ze veeleer als een vorm van liefdadigheid die veel weg had van het gooien van een touw naar iemand die aan het verdrinken was. Als de geholpene zich niet wist te redden kwam dat doordat hij van tevoren reeds te veel water had binnengekregen. Dat was niet zijn verantwoordelijkheid, en als beloning voor zijn optreden op het strand nam hij alle brokstukken van de schipbreuk op zijn schouders, die het gelopen risico meer dan goedmaakten.

Eenmaal rijk en bijgenaamd de Knevelaar werd zijn gedrag, dat onveranderlijk bleef, ingegeven door andere beweegredenen: de mateloze haat die elke verstoteling koestert. Verweekt door zijn hartstocht, met de dag laffer door zijn vorderende leeftijd en de angst alles kwijt te raken, legde hij voor geld ware tederheden aan de dag, vocht hij erom met iedereen en haalde er de wreedste streken voor uit. Tussen hem en de anderen woedde een openlijke oorlog. Als de dieven hem op een dag te pakken namen, kon niemand hem de verrukkingen uit het verleden ontnemen. En, slachtoffer van deze obsessie, hield hij niet meer van geld als rijkdom maar als een bron van onbeschrijfelijke geneugten. Als hij het vloeibaar als water had kunnen maken, had zijn lichaam geen andere spijs genuttigd. De peseta die hij kwijt was aan de taveerne en de paar centen voor olie, brandhout en meel sneden hem al door de ziel. Slechts ten koste van ware crisissen, waarin zijn behoudzucht en zijn passie voor dubloenen zich vervaarlijk verzetten, had de heer Xirinac hem kunnen overhalen onroerend goed te kopen.

‘Een overval! Een overval!’ Zonder die angst had hij de

moestuin niet gekocht, hoe goedkoop ze hem ook van de hand deden, en ook had hij nog geen twee dagen Parades de Dalt en La Coma behouden, die de rechtbank hem bij gerechtelijke executie had toegewezen.

‘Grond! God geve grond aan hem die ernaar taalt! Grondbezit geeft alleen maar hoofdbreken en onkosten. Geld, geld dat zienderogen groeit, dat weinig plaats inneemt en dat je kunt wegstoppen. Maar... een overval! Een overval!’

Die overval, die hem altijd boven het hoofd hing, liet hem dromen van dieven en bezorgde hem een angst die meer leek op die van jaloezie dan die van lafhartige lieden, want zoals bij elke blinde minnaar baarde zijn leven hem minder zorgen dan het geliefde object. Zodoende was de bedoeling om te beledigen dat wat hem het minste kwetste van de scheldnaam Knevelaar; en het meest, de dreiging, het licht dat op zijn gezicht geworpen werd om hem uit het duister te halen waarin hij leefde en hem tot voorwerp van ’s mensens roofzucht te maken. Daarom hoorde hij hem met afgrijzen galmen in zijn eigen huis, dicht, dicht bij het geld.

Hij stond er een poosje bedrukt bij, met de kaars trillend tussen zijn vingers, met zijn voeten vastgenageld aan een vloertegel; en een mengeling van angst, woede, haat, die over het hoofd van de vlegel heen heel Pratbell omvatte, borrelde in zijn hart. Een diepe stilte herstelde hem: hij liep terug, controleerde de spanjoletten, de grendel, het slot, dekte het gat hiervan goed af; en alsof hij nog steeds niet wist dat de kreet van buiten was gekomen, doorzocht hij als een bang vrouwtje alle hoeken van zijn eenzame pakhuis.

Toen hij weer tot zichzelf was gekomen glom er een glimlach op zijn gezicht, die uitdrukking gaf aan wraakzucht, niet te verwarren met luciditeit. Hij was nog nooit zo verblind geweest als die dag. Het betoog van de notaris waarin hij de aandacht vestigde op de vrouw, een wezen waarvan

Oleguer zich had afgewend vanaf zijn twintigste, en de kreet waarmee de wereld hem voor het eerst had durven achtervolgen tot in die afgelegen schuur deden de liefde die hij voor goud voelde hoog opvlammen. «Dat waren bedreigingen, bedreigingen tegen het geliefde object: nog nooit had hij er daarom zoveel van gehouden!» En hij voelde de rilling van een vreemd soort wellust, een beestachtige afwijking die niet viel te rijmen met de menselijke rede. Daar hij het goud niet kon smelten om door zijn aderen te laten lopen, wilde hij het kussen, erop sabbelen, zijn mond ermee verfrissen, en het met zijn adem liefdevol bedekken met een floers. In de verdorvenheden en laagheden van zijn grove passie was hij nog nooit zo laag gezonken: hij was gek.

De hele nacht deed hij geen oog dicht; en doordat zijn koorts de gevaren die hij in Pratbell liep overdreef, nam hij het besluit te vertrekken. «Het pakhuis was bijna leeg, hij was eigenaar van La Coma en vastbesloten boer te worden, dus hoe eerder hij het dorp verliet hoe beter. Als hij een eind uit de buurt ging zouden ze niet meer aan hem denken. Een paar uur reizen was vast ver genoeg om die oproerkraaiers op afstand te houden. Als hij naar het dorp kwam zou hij alleen bij de notaris langsgaan.»